

Çıracılık Eğitimine Devam Eden Çalışan Gençlerde Alkol Kullanımı Üzerine Bir Çalışma

Dr. İnci ÖZGÜR İLHAN¹, Psikolog Hatice DEMİRBAŞ², Dr. Yıldırım B. DOĞAN³

ÖZET

Amaç: Çalışma yaşamının getirdiği yük ve çalışma yaşamına girmiş olmalarıyla biçilen erişkin rolleri göz önünde bulundurulduğunda, çalışan gençler alkol kullanım sorunları açısından ele alınması gereken bir grubu oluşturmaktadır. Bu çalışmada Ankara merkezinde çıracılık eğitimine devam etmekte olan gençlerde alkol kullanımının yaygınlığı ve kullanım örüntüleri araştırılmıştır.

Yöntem: Ankara'da bulunan beş çıracılık eğitim merkezinden toplam 581 gençte alkol kullanım sorunlarının varlığını araştırmak amacıyla CAGE anketi ve alkol kullanımı ile ilgili ayrıntılı soruları içeren bir anket formu kullanılarak bir tarama yapılmıştır.

Bulgular: Yaşam-boyu alkol kullanımı yaygınlığı %37,3 ve bir kereden fazla alkol kullanım yaygınlığı %24,3 bulunmuştur. Alkol kullanım öyküsü olanların %10'u son 1 yıl içinde alkol kullanımının devam ettiğini bildirmiştir. Son bir yıl içinde alkol kullanımı olan ve CAGE puanı 2 ve üzerinde olanların toplam içindeki oranı %4,5'tir.

Sonuç: Çalışan gençlerde alkol kullanımı ve klinik anlamlılık taşıyabilecek ciddilikteki alkol tüketimi yaygınlığı önemsenmesi gereken bir yüksekliktedir. Alkol kullanım bozukluklarının gelişmesine karşı gerekli önlemlerin planlanması açısından çalışan gençlerde bu bozukluklarla ilgili risk etmenleri ayrıntılı olarak ele alınmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Alkol kullanımı, ergenlik, epidemiyoloji, çalışan gençler

SUMMARY: A Study on Alcohol Use Among Working Youth Who are Continuing Apprenticeship Training

Objective: Considering both burden of entering working life and engaging in adult roles in terms of being employed, working youth forms a specific group to be handled regarding alcohol use problems. In this study it was aimed to investigate prevalence and patterns of alcohol use among youth in apprenticeship schools in central Ankara.

Method: A survey was done to investigate presence of alcohol use problems among students of five apprenticeship schools in Ankara using CAGE Questionnaire and a questionnaire form including more detailed questions about alcohol use.

Results: Prevalence of life-time use of alcohol was 37.3% and prevalence of alcohol use more than once was 24.3%. Ten per cent of students with a history of alcohol use told that they went on drinking during last year. Proportion of students who continued drinking during the last year and getting at least 2+ score from CAGE was found as 4.5%.

Conclusion: Prevalence of clinically significant alcohol use is quite high among working youth. Thus, in order to plan preventive measures, risk factors for alcohol use problems should be considered in detail in working youth.

Key Words: Alcohol use, adolescence, epidemiology, working youth

¹Uzm., ²Psikolog., ³Prof., Ankara Ü Tıp Fak., Psikiyatri AD., Ankara.

GİRİŞ

Alkol-madde kullanım bozukluklarının başlangıcı ergenlik dönemine denk düşer. Ülkemizde alkol bağımlılığı tanısı almış olan klinik nüfus ile yapılan çalışmalarda alkole başlama yaşının 14-20 arasında olduğu bildirilmiştir (Coşar ve ark. 1996, Atbaşoğlu ve Doğan 1996, Özgür İlhan ve ark. 2003, Akvardar ve ark. 2003).

Ergenlik dönemi psikososyal gelişim açısından, insanın çevrenin etkilerine oldukça duyarlı olduğu, aynı zamanda kendi içinde de çok yoğun ve hızlı bir değişimi barındıran bir dönemdir. Türkiye’de ergenlerde alkol kullanım yaygınlığını araştıran çalışmalar çoğunlukla öğrenim gençliğinde yapılmıştır; bu çalışmalarda alkol kullanım yaygınlıkları %11,6 ve %56,2 arasında değişmektedir (Türkcan 1999). İstanbul’da 18-25 yaş arası gençlerde yaşam boyu en az bir kez alkol kullanım yaygınlığı %53,6 (Ögel ve ark. 2003), dokuz ayrı ilde yapılan bir taramada ise ortaöğretimde yaşam boyu alkol kullanımı yaygınlığı %45 (Ögel ve ark. 2004) bulunmuştur. Özbay ve ark. (1991) çalışan gençlerde yaptıkları taramada alkol kullanım yaygınlığının (%9) benzer yaştaki öğrenci gençlerden (%5) daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Yakın tarihte Mersin çıraklık okullarında yapılan bir taramada, çalışan gençlerde alkol kullanım yaygınlığı %39,1 bulunmuştur (Öner ve ark. 2005). Bu çalışmalarda gençlerin alkol kullanım örüntülerinin de ayrıca geniş olarak tanımlanmaması karşılaştırmayı güçleştirmektedir. Çalışmaların yöntemleri birbirinden farklı olsa da bulgular, çalışan gençlerde alkol kullanım sorununun üzerinde ayrıntılı olarak durma gereğini ortaya koymaktadır.

Çalışan gençler genç nüfus içinde ayrıca ele alınması gereken bir grubu oluşturmaktadır. Çalışan gençlerde alkol kullanım sorununun çalışma yaşamının getirdiği olumsuzluklarla ilişkili olduğu öne sürülmüş, bu varsayım çalışma sonuçlarıyla desteklenmiştir. Okula devam ederken aynı zamanda çalışan gençler için 10-20 saat ve üzerindeki haftalık çalışma saatinin alkol/madde kullanımı açısından risk oluşturduğu gösterilmiştir (Resnick ve ark. 1997, Wegman ve Davis 1999, Valois ve ark. 1999, Kouvonen ve Lintonen 2002). Çalışan gençler aile, okul gibi kontrollü olması beklenen sosyal çevrelerden uzakta kalarak alkol kullanımı açısından olumsuz sayılabilecek etmenlerle daha fazla karşılaşabilmektedir (Gorman 1988, Hammer ve Vaglum 1990, Wegman ve Davis 1999). Böylece çalışan gençler, biyolojik ve psikososyal

gelişimini henüz tamamlamamış olmalarına karşın üretime katılmakla belirlenen yeni bir toplumsal sorumluluğu üstlenmektedir. Çalışma yaşamına katılımla birlikte gençlerin erişkin sorumluluğunu üstlenmesi, genel olarak bir erişkin davranışı olarak kabul gören alkol kullanımını da beraberinde getirebilmektedir (Kouvonen ve Lintonen 2002).

Bu çalışmada çalışan ve aynı zamanda mesleki eğitimi sürmekte olan gençlerde alkol kullanımı sorunu ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun için Ankara merkezinde bulunan beş çıraklık eğitim merkezine devam etmekte olan gençlerde alkol kullanımının yaygınlığı ve kullanım örüntüleri araştırılmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Ankara ili merkezinde bulunan beş çıraklık eğitim merkezine devam etmekte olan gençler bu çalışmanın evrenini oluşturmuştur (N=4405). Bu okullardaki öğretim programı haftanın her günü ayrı bir öğrenci grubuna ayrılarak düzenlenmiştir; yani birinci grup her hafta pazartesi günleri öğrenimine devam ederken ikinci öğrenci grubu her salı okula gelmekte, haftanın diğer her bir gününde farklı birer öğrenci grubu okula devam etmektedir. Haftanın bir günü dışındaki günlerde ise öğrenciler işyerlerine devam etmektedir. Okula devam ettikleri bir günün dışındaki günlerde gençler çalıştıkları işyerlerinde bulunmaktadır. Okullardaki toplam öğrenci sayılarının ve çalışma örnekleminin okullara göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. Her bir okulda, haftaiçi günlere yayılan öğrenci sayısı benzerdir ve okul idarelerinden öğrenci gruplarının haftaiçi günlere rastgele dağıtıldığı öğrenilmiştir. Böyle olunca her okul için haftanın bir günü seçkisiz olarak belirlenmiştir ve belirlenen gün içinde okula devam eden gençlerle görüşülmüştür. Görüşmelerin birinci haftada tamamlanamaması durumunda sonraki bir haftanın aynı günü o okul tekrar ziyaret edilmiştir.

Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde %50 yaygınlık ve %95 kesinlik sınırları alınmış ve ulaşılması gereken en düşük sayı 354 olarak hesaplanmıştır. Ancak okula devamsızlık ile gençlerin çalışmaya katılmayı reddetme olasılığı göz önünde bulundurulduğunda örneklem seçiminin kolaylığı açısından haftanın bir gününe düşen tüm öğrencilerin çalışmaya alınması kararlaştırılmıştır. Buna göre 800 ($\approx 4405/5$) öğrenci başlangıç için

TABLO 1. Okullardaki Toplam Öğrenci Sayılarının ve Örneklemen Okullara Göre Dağılımı.

Okul	s*	%	s**	%
1. Okul	901	20,4	145	25,0
2. Okul	430	9,8	49	8,4
3. Okul	390	8,9	52	9,0
4. Okul	1020	23,2	143	24,6
5. Okul	1664	37,7	192	33,0
Toplam	4405	100,0	581	100,0

* Okula devam eden toplam öğrenci sayısı.

** Tüm örneklem içinde her okuldan çalışmaya alınan toplam öğrenci sayısı.

hedeflenmiştir. Okula devamsızlık nedeniyle bu sayının 593'üne ulaşılmıştır. Ulaşılan öğrencilerin de 7'sinin görüşmeyi kabul etmemesi ve 5'inin de aynı saatlerde sınavının olması sonucunda toplam 581 öğrenciyle görüşme tamamlanmıştır. Çalışmanın sonunda ulaşılabilen öğrenci sayısı hesaplanan örneklem büyüklüğünden daha yüksektir.

Veri toplama araçları

Öğrencilerle ilgili sosyodemografik bilgileri toplamak üzere çalışmacılarca hazırlanan bir anket uygulanmış, ayrıca alkol kullanımı ile ilgili soruları içeren ikinci bir bölüm bu forma eklenmiştir. Bu görüşme formu içinde sosyodemografik bilgilerin yanı sıra alkolün ilk kullanıldığı yaş, alkol kullanımının sonradan devam edip etmediği, alkolün ilk nerede ve kimlerle denendiği, son bir yıl içinde alkol kullanımının olup olmadığı, eğer son bir yıl içinde alkol kullanımı varsa hangi sıklık ve miktarda ne içildiği, zamanla miktarda artış olup olmadığı, kesilme belirtilerinin görülüp görülmediği, alkol kullanımını denetlemede güçlüğü olup olmadığı, alkol kullanımının gencin diğer uğraşlarına engel olup olmadığı ve gencin alkol kullanımını kendinde bir sorun olarak görüp görmediği sorulmuştur.

Alkol kullanımının bir kereden fazla devam ettiğini bildirenlere alkol kullanım bozukluğu varlığını araştıran CAGE Anketi uygulanmıştır. CAGE Anketi aşağıdaki dört sorudan oluşan bir ankettir:

1. Alkol kullanımınızda kesmeye/azaltmaya gitmek gereğini düşündüğünüz oldu mu?
2. İçkinizden/kullandığınız maddeden eleştirel biçimde söz edilmesinden sıkıldığınız oldu mu?
3. İçki içmeden dolayı kötü hissettiğiniz veya suçluluk duyduğunuz oldu mu?

4. Aylılabilmek ya da sakinleşebilmek için sabahları ilk iş olarak alkol aldığınız oldu mu?

CAGE, klinik olarak alkol kötüye kullanımı ya da bağımlılığı tanısı koymada kullanılan bir ölçek değildir. Bununla birlikte CAGE Anketinde bulunan toplam dört sorudan birine evet yanıtının alınması (CAGE 1+) alkol kullanım bozukluğu olasılığına işaret etmekte, CAGE 2+ puan ise klinik olarak anlamlılık taşıyan bir alkol kullanım sorunu varlığını göstermektedir (Schorling ve Buchsbaum 1997).

İşlem

Çalışma için Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünden izin alınmıştır. Öğrencilerle, kendilerinin ve öğretmenlerinin izni alınarak sınıflarında görüşülmüş, anket formu görüşmeciler tarafından uygulanmıştır. Bunun için öğrencilere çalışmanın amaçları açıklanmış, adlarının sorulmayacağı söylenmiş ve alınan tüm bilgilerin toplu halde sadece araştırma amacıyla kullanılacağı açıklaması yapılmıştır. Görüşmeler bu çalışmanın ilk iki yazarı ve yazarlar tarafından kullanılan anketle ilgili eğitilmiş olan ve alkol bağımlılığı tedavi biriminde stajlarına devam eden altıncı sınıf tıp fakültesi öğrencisi dört kişi tarafından yüz yüze yapılmıştır. CAGE Anketinde alkol kullanım özelliklerinin araştırılmasına devam için kesim noktası 1+ puan olarak alınmıştır. CAGE Anketinden en az 1+ puan alınması durumunda alkol kullanımıyla ilgili daha ayrıntılı soruları içeren görüşme formuna geçilmiştir.

Tarama Mayıs-Haziran 2004 tarihleri arasında yapılmıştır.

Verilerin değerlendirmesi

Sıklık ve verilerin dağılım hesapları bilgisayar-

TABLO 2. Örneklemin İş Kollarına Göre Dağılımı.

İş kolu	s	%
Torna-tesfiye	28	4,8
Metal işleri	56	9,6
Elektrik	21	3,6
Oto motor	120	20,7
Oto boya	9	1,5
Döşeme	36	6,2
Mobilya	65	11,2
Berberlik/kuaförlük	169	29,1
Ayakkabıcılık/çantacılık	17	2,9
Plastik doğrama	8	1,4
Satış elemanlığı	13	2,3
Diğer*	39	6,7
Toplam	581	100,0

*Bu başlık altında ahçılık, şarküteri, fotoğrafçılık, çiçekçilik, vb. çok çeşitli meslek alanı yer almaktadır.

da SPSS 10.0 paket programında frekans analizi ile yapılmıştır. Sosyodemografik değişkenlerden yaş grubu, doğum yeri, anne ve babanın eğitimi, ailede kendisinden başka gelir getiren birinin bulunup bulunmadığı, ayrıca ailede sorunlu alkol kullanım öyküsünün varlığı ve işyerinde alkol kullanan bir iş arkadaşının bulunup bulunmadığı değişkenleri ile CAGE 2+ kesim noktasına göre alkol kullanım sorununun varlığı arasındaki ilişkiler ki-kare anlamlılık testi ya da gerektiğinde Fisher testi ile değerlendirilmiştir. Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (<http://www.turkis.org.tr/icerik/cocuk-kiscilik.html>) çalışan gençler için belirlediği haftalık 45 saatlik sınıra göre haftalık çalışma saatleri iki kategoride alınmış ve alkol kullanım sorunun varlığıyla aradaki ilişkinin değerlendirmesinde yine ki-kare testine baş vurulmuştur.

BULGULAR

Çalışmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin 564'ü (%98,8) erkek, 7'si (%1,2) kız olup tüm örneklemin yaş ortalaması ($\pm$ standard sapma) $17,4 \pm 1,2$ (15-24 yaş aralığında) olarak bulunmuştur. Çalışmaya alınan gençlerin haftalık çalışma saatleri $67,3 \pm 14,1$ saattir (14-128 saat arasındadır). Gençlerin %47,5'inin (s=276) metropol doğumlu olduğu, %16,5'inin (s=96) metropol dışında bir il merkezi, %35,8'inin (s=208) köy ya da kasaba ve %0,2'sinin (s=1) ise yurtdışı doğumlu olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca gençlerin kimlerle birlikte ya-

şadığı sorularak, aile tipi dağılımı belirlenmiştir: buna göre gençlerin %2,6'sının (s=15) tek başına yaşadığı, %81,2'sinin ailesinin çekirdek aile yapısında olduğu ve %13,9'unun (s=81) ailesinin geniş aile olduğu belirlenmiştir; kalan %2,3 (s=13) gencin ise bir akraba yanında, yurtdışı, işyerinde kaldığı ya da arkadaşlarıyla bir evi paylaştığı öğrenilmiştir. Gençlerin %2,6'sının (s=15) babasının hiç eğitim görmediği, %65,2'sinin babasının ilköğretim mezunu olduğu (s=379), %30,5'inin (s=177) babasının orta öğrenim ve %1,0'ının (s=6) babasının yüksek öğrenim gördüğü bulunmuştur. Gençlerin %0,7'si (s=4) ise babasının eğitim düzeyini bilmediğini belirtmiştir. Babanın o sıradaki işi sorulmuş ve gençlerin %4,7'sinin (s=27) babasının işsiz olduğu ya da düzenli bir işinin olmadığı, %59,0'ının (s=343) babasının ücretli olarak, %17,0'ının (s=99) babasının kendi hesabına bir işinin olduğu, %8,6'sının (s=50) babasının işveren ve %8,3'ünün (s=48) babasının çiftçi olduğu belirlenmiştir. Gençlerin %2,4'ü (s=14) babasının ne iş yaptığını bilmediğini belirtmiştir. Gençlerin %4,6'sının (s=27) kendisinden başka eve gelir getiren birinin bulunmadığı saptanmıştır.

Çalışmaya alınan gençlerin çalışmakta olduğu bölümlerin dökümü geniş bir çeşitliliktedir (Tablo 2).

Gençlerin 217'si (%37,3) yaşamı boyunca en az bir kez alkolü denemiş olduğunu, alkolü denemiş

TABLO 3. Son 12 Ay İçinde Alkol Kullanımını Sürdürmüş Olan Gençlerin CAGE Anketi Sonuçları.

	s	%
CAGE puanı		
0	2	3,5
1	30	51,7
2	17	29,3
3	9	15,5
4	0	0
Toplam	58	100,0

olanların ise 141'i (toplam örneklem içinde %24,3) bir kereden fazla alkol kullanımının olduğunu bildirmiştir. Alkol kullanım öyküsü olanların 58'i (toplam örneklem içinde %10,0) son bir yıl içinde alkol kullanımının devam ettiğini bildirmiştir. Son bir yıl içinde alkol kullanımı olan ve CAGE puanı 2 ve üzerinde olanların (s=26) toplam içindeki oranı %4,5'tir. Son bir yıl içinde alkol kullanımını sürdürmüş olan gençlerin CAGE puanlarının dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Son bir yıl içinde alkol kullanım öyküsü olan ve CAGE anketinden 1+ ve üstünde puan alanların bir seferde tükettiği alkol miktarı için ortanca değer 4 (1 ve 20 arasında) standard birim bulunmuştur. Bu gençlerin %53,6'sının (56 kişiden 30'unun) en az haftada bir sıklıkta alkol kullandığı öğrenilmiştir. Alkol kullanım özellikleriyle ilgili diğer bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Son 12 ay içinde alkol kullanımı olan ve CAGE anketi puanı 1+ ve üstünde olan gençlerin alkole başlama yaşı $14,9 \pm 2,3$ olarak (7 ve 18 yaş aralığında) belirlenmiştir. Bu gençlerin (s=56) %37,5 (toplam içinde %3,6, s=21) alkole karşı tolerans geliştirdiği saptanmış ve %1,8'inde alkolden kesilme belirtisi olduğu belirlenmiştir. Yine aynı grubun %12,5'inin (toplam içinde %1,2, s=7) alkol kullanımını denetlemede güçlüğüne olduğu ve %8,9'unun (toplam içinde %0,9, s=5) alkol kullanımının diğer uğraşlarına engel olduğu bulunmuştur. Bu gençlerin (s=56) %30,4'ü (toplam içinde %2,9, s=17) alkol kullanımını kendisi için sorun olarak gördüğünü belirtmiştir.

Tüm örneklem yaşı aralığı beşer yıllık aralıklarla iki kategoriye ayrıldığında 15-19 yaş aralığında 560 (%96,4) gencin ve 20-24 yaş aralığında 21 (%3,6) gencin örnekleme oluşturduğu görül-

müştür. CAGE 2+ kesim noktasına göre bu iki kategori arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2=3,702$, $p=0,088$). Doğum yeri (metropol ya da metropol dışı) ($\chi^2=1,065$; $p=0,3-02$), babanın eğitim durumu ($\chi^2=0,424$; $p=0,525$), babanın işi ($\chi^2=0,941$; $p=0,311$), annenin eğitimi ($\chi^2=0,670$; $p=1,000$), evde kendinden başka gelir getiren birinin bulunup bulunmaması ($\chi^2=1,136$; $p=1,000$) ve haftalık çalışma saati ($\chi^2=1,844$; $p=0,0399$) ile alkol kullanım sorunu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışma, Türkiye'de çalışan gençlerde alkol kullanım sorunlarının yaygınlığını ve alkol kullanım örüntüsünü inceleyen ilk çalışmadır. Mersin'de çiraklık okullarında yapılan bir taramada (Öner ve ark. 2005) gençlerin alkol kullanıp kullanmadığı sorulmuş ve yaşam-boyu alkol kullanımı yaygınlığı %39,1 bulunmuştur. Bizim çalışmamızda ise bu oran benzer olarak %37,3 bulunmuştur. Türkiye'de öğrenim gençliğinin ele alındığı 1990'lı yılların sonlarına dek yapılan çalışmalarda gençlerde alkolü deneme yaygınlığının bu çalışmada saptanandan daha düşük olduğu göze çarpmaktadır (Tümerdem ve ark. 1986, Türkcan 1999). Ancak sonraki tarihlerde yapılan taramalarda özellikle kentli gençlerde yaşamboyu alkol kullanma yaygınlığının oldukça yüksek oranlara çıktığı ve bizim çalışmamızda saptanandan daha yüksek olduğu görülmektedir. Ögel ve arkadaşları (2003) İstanbul'da 18-25 yaş aralığı için alkolü deneme yaygınlığını %53,6 bulmuşlardır. İstanbul'da 12-65 yaş arası nüfusta alkol kullanma yaygınlığı %33,5 (Akvardar ve ark. 2003), dokuz ilde yapılan bir başka taramada öğrencilerde 15-17 yaş aralığında yaşam-boyu alkolü deneme yaygınlığı

TABLO 4. Son 12 Ay İçinde Alkol Kullanımı Devam Eden ve CAGE 1+ ve Üstünde Puan Alanların Alkol Kullanım Öykülerine İlişkin Özellikler (s=56).

	s	%
Alkolü ilk olarak kimlerle denediği		
Yalnız başına	2	3,6
Arkadaşlarıyla	49	87,5
Babasıyla	1	1,8
Patronu/ustası ile	3	5,4
Kendinden büyük bir yakınıyla	1	1,8
Alkolü ilk olarak denediği yer		
Okul	2	3,6
Sokak	29	51,8
Ev	9	16,1
İşyeri	5	8,9
Düğün	3	5,4
Bar	4	7,1
Diğer	4	7,1
Bir seferde tüketilen alkol miktarı (standard birim*)		
1-5	41	73,2
6-10	11	19,7
11-15	1	1,8
16-20	2	3,6
Bilinmiyor	1	1,8
Alkol kullanım sıklığı		
2 ayda bir ya da daha az	12	21,4
Ayda bir	11	19,6
15 günde bir	2	3,6
Haftada 1-3	29	51,8
Her gün	1	1,8
Bilinmiyor	1	1,8
Toplam	56	100,0

1 standard içki $\approx$ 15 gr saf alkol $\approx$ 1 bira.

%45 kadar (Ögel ve ark. 2004) bulunmuştur. Türk Psikologlar Derneği'nin (TPD 2002) Türkiye genelinde 72 il, 74 ilçe ve 51 köyde toplam 7681 kişi ile yüz yüze görüşerek yaptığı geniş alan taramasında 15-24 yaşlarındaki kentli erkeklerde (s=999) yaşam-boyu en az bir kez alkol kullanımı yaygınlığı %71,0 bulunmuştur.

Özbay ve ark. (1991) çalışan gençlerde son bir yıl içinde alkol kullanım yaygınlığını %9 bulmuşlardır; bu oran bizim çalışmamızda %10 bulunmuştur; sonuçlar benzerdir. Ankara'da lise öğ-

rencilerinde son bir ay içinde en az bir kez alkol kullanma yaygınlığı bu çalışmada saptanandan biraz daha yüksek bulunmuştur (%13,0) (Ögel ve ark. 2001); ayrıca dokuz ilde ortaöğretime devam eden 15-17 yaş grubundaki gençlerde bu oran %20 bulunmuştur (Ögel ve ark. 2004). Tüm bu bulgular, alkolü deneme oranının zaman içinde ve genç nüfusta daha yüksek hale geldiğine, ancak çalışan gençlerin alkol kullanım sorunlarının, öğrenci gençliğe göre daha yüksek oranlarda olmadığına işaret etmektedir.

Alkol kullanım sorununun boyutları ile ilgili olarak baş vurulabilecek bir diğer karşılaştırma, tarama aracı olarak CAGE Anketi kullanılmış olan diğer çalışmaların bulgularıyla yapılabilir. Arıkan ve ark. (1996) Ankara'da 15 yaşından büyük toplam 1097 erkek içinde CAGE'den 2+ ya da daha yüksek puan alma yaygınlığını %2,2 bulmuştur. Akvardar ve ark. (2003) bu oranı İstanbul'da 12-65 yaş arası erkeklerde %10,9 (toplam 807 erkeğin 88'inde) bulmuşlardır. Türkiye genelinde 15-24 yaş arası kadın ve erkekleri kapsayan kentli nüfusta CAGE 2+ puanı ile belirlenen alkol kullanım sorunu yaygınlığı %1,9 bulunmuştur (TPD 2002). Görüldüğü gibi, bu çalışmada saptanan klinik anlamlılık taşıyabilecek ciddilikteki alkol tüketim yaygınlığı (%4,5), Ankara nüfusuna ve Türkiye geneline göre daha yüksektir; hatta İstanbul'da yaşayan erişkin erkek nüfusun alkol kullanım sorunu göz önünde bulundurulduğunda bulunan sayılar düşündürücü boyuttadır. Ayrıca gençlerin alkol kullanımı ile ilgili gördükleri içmeyi denetlemede güçlük, alkol kullanımının diğer uğraşlarının önüne geçmesi, kesilme belirtileri ve alkol kullanımını kendinde sorun olarak görme gibi alkol kullanım sorunlarına işaret edebilecek durumlar için %0,9-%3,6 arasında bulunan yaygınlıklar bu grup için alkol sorunlarının azımsanmayacak düzeyde olduğunu göstermektedir.

Bizim çalışmamızda çalışan gençlerin bir seferde tükettiği alkol miktarı ortalama 4,5 birim, bu gençlerin Türkiye genelindeki yaşlılarında ise ortalama 7 birim bulunmuştur (TPD, 2002). Tüketilen alkol miktarı için benzerliklerden söz edilemese de bizim çalışmamızda alkol miktarında zaman içinde artış görülmesi oranı daha yüksektir (%10,2'ye karşılık %37,5). Ayrıca her iki çalışmada alkole başlama yaşları 14,9 bulunmuştur. Yine bu iki çalışma bulguları ve Özbay ve ark.'nın (1991) çalışan gençlerde yaptıkları tarama sonucuna göre alkol kullanım sıklığı için söylenebilecek olan, alkol kullanmakta olan gençlerin yarısı kadarının haftada bir ya da daha sık olarak alkol tüketmekte olduğudur. Tüm örneklem içinde ise son bir yıl içinde haftada en az bir kez alkol kullanım sıklığı olan gençlerin oranı %5,2 olarak saptanmıştır. Bu oran İstanbul'da 18-25 yaşlarında son bir yıl içinde haftada en az bir kez alkol kullanım sıklığı için bulunandan (%10,9) daha düşüktür (Ögel ve ark. 2003). Öğrenci gençlerde haftada birden fazla alkol kullanımı için yaygınlıklar % 1,6 ve %7,9 arasında değişmektedir (Türkcan 1999).

Bu çalışmada yaşam-boyu alkol kullanım yaygınlığı %37,3 bulunmuştur. İngiltere'de okullarda yapılan bir taramada 16 yaşındaki gençlerde düzenli alkol kullanımı yaygınlığı %82,9 bulunmuştur (Sutherland ve Willner 1998). Avrupa'da yapılan çok-merkezli bir okul taramasında 12-14 yaşlarında kız ve erkek öğrencilerde yaşam-boyu en az bir kez alkol kullanma yaygınlığı birer yıl arayla Danimarka'da %68,2-87,0, Finlandiya'da %51,8-73,2, Hollanda'da %42,1-65,7, İspanya'da %26,1-46,6, İngiltere'de ise %58,8-%80,2 hızlarında bulunmuştur (Wetzels ve ark. 2003). Amerika Birleşik Devletleri'nde 12. Sınıfa devam eden erkek öğrencilerin %77,9'unun yaşamlarında en az bir kez alkol kullanmış olduğu, %5,3'ünün ise her gün alkol aldığı bildirilmiştir (Windle 2003). Amerika Birleşik Devletleri'nde 18-24 yaş arasındaki erkeklerin %48,7'sinin son 30 günde bir seferde en az beş içki kadar alkol tükettiği belirlenmiştir (Windle 2003). Bu çalışmada ise çalışan gençlerin %7,1'inin bir seferde 1-5 birim arasında, %1,9'unun ise bir seferde 6-10 birim arasında alkol tükettiği bulunmuştur. Bulgularımıza göre alkol kullanımı ile ilgili yaygınlıkların Batı ülkelerindeki gençlerde alkol kullanımı ile ilgili elde edilmiş yaygınlıklara göre oldukça düşük olması toplumsal ve siyasi olarak Batı'yı kendine model alan Türkiye'de bu alanda yapılacak birincil koruyucu müdahalelerin tedavi hizmetlerinin yanında, hatta daha öncelikli olarak planlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmaya alınan gençlerin haftalık çalışma saatleri dikkate alındığında (ortalama 67,3 saat/hafta) alkol kullanımı açısından risk oluşturabilecek oldukça yüklü bir çalışma programlarının olduğu düşünülebilir. Bu çalışmada haftada 20 saatten daha kısa süreli çalışan sadece bir kişinin olması 20 saatlik kesim noktasına göre karşılaştırma yapmaya izin vermemiştir. Öğrenimlerine devam eden ve okulun yanısıra ek bir işte çalışan öğrenciler için haftada 10-20 saatten fazla çalışmak alkol ya da alkol dışı madde kullanımı açısından riskli bulunmuştur (Resnick ve ark. 1997, Wegman ve Davis 1999, Valois ve ark. 1999, Kouvonen ve Lintonen 2002). Çalışma süreleri açısından tüm örneklem alkol kullanımı açısından risk grubu oluşturduğu ön görülebilir.

Bu çalışmanın eksikliği, kayıt-dışı çalışan gençlere ulaşılamamış olmasıdır. Oysa Türkiye'de işyerlerinde çalışan gençlerin ancak %34'ünün çıraklık okullarına gidebildiği bilinmektedir (<http://www.>

turkis.org.tr/icerik/cocukiscilik.html). Ayrıca hedeflenen çırak sayısının %27,4'üne ulaşamamış olması ve bu gençlerin çoğunun okula devamsızlığı olanlardan oluşması bu çalışmanın bir başka kısıtlılığı olarak sayılabilir. Bulgular değerlendirilirken okula devamsızlığı olan gençlerde alkol sorununun olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanında örneklemin geniş olması, okullara dağılımının evrendekine benzer olması ve

KAYNAKLAR

- Akvardar Y, Türkcan A, Yazman Ü ve ark. (2003) Prevalence of alcohol use in Istanbul. *Psychol Rep*, 92: 1081-1088.
- Arıkan Z, Coşar B (1996) Alkol bağımlılığına demografik ve epidemiyolojik bir bakış. *Kriz Dergisi*, 4: 81-91.
- Atbaşoğlu C, Doğan YB (1996) Alkol bağımlılığında detoksifikasyonun önemi ve detoks birimlerinin işlevleri. *Kriz Dergisi*, 4:71-75.
- Coşar B, Arıkan Z, Hiçyılmaz N ve ark. (1996) G.Ü.Tıp Fakültesi Alkol Tedavi Ünitesi'nde yatarak tedavi gören 700 alkol bağımlısının demografik, sosyokültürel, bireysel özelliklerinin ve hastalığı algılama biçimlerinin değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 4:105-112.
- Gorman DM (1988) Employment, stressful life events and the development of alcohol dependence. *Drug Alcohol Depend*, 22: 151-159.
- Hammer T, Vaglum P (1990) Use of alcohol and drugs in the transitional phase from adolescence to young adulthood. *J Adolesc*, 13: 129-142.
- Harrison PA, Luxenberg MG (1995) Comparisons of alcohol and other drug problems among Minnesota adolescents in 1989 and 1992. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 149: 137-144.
- <http://www.turkis.org.tr/icerik/cocukiscilik.html>, March 22, 2005.
- Joshi NP, Scott M (1988) Drug use, depression and adolescents. *Ped Clin North Am*, 35: 1349-1364.
- Kouvonen A, Lintonen T (2002) Adolescent part-time work and heavy drinking. *Addiction*, 97: 311-318.
- Morrison SF, Rogers PD, Thomas MH (1995) Alcohol and adolescents. *Ped Clin North Am*, 42: 371-387.
- Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır ve ark. (2004) Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15: 112-118.
- Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D (2001) Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12:47-52.
- Ögel K, Tamar D, Özmen E ve ark. (2003) İstanbul örnekleminde alkol kullanım yaygınlığı. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 11: 123-127.

alkol kullanım örüntüsünün çalışan gençlerde ilk kez ayrıntılı olarak araştırılmış olması çalışmanın olumlu yanlarındandır.

Sonuç olarak çalışan gençlerin alkol kullanım bozukluklarının gelişmesi açısından izlenmesi ve ilgili risk etmenlerinin belirlenerek önlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

- Öner S, Şaşmaz T, Buğdaycı R ve ark. (2005) Mersin Çıraklık Eğitim Merkezi'ne devam eden çıraklarda sigara, alkol, madde kullanma prevalansı ve etkileyen risk faktörleri. *Yeni Simpozyum*, 43: 33-37.
- Özbay H, Göka E, Aktaş AM ve ark. (1991) Ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımının benlik imajı, depresyon ve anksiyete ölçümleri ile ilişkisi. *Düşünen Adam*, 4: 53-58.
- Özgür İlhan I, Demirbaş H, Yolaç Yarpuz A, Doğan YB (2003) Alkol bağımlılığında remisyon süresi üzerinde etkili olan değişkenler. *Bağımlılık Dergisi*, 4: 57-61.
- Resnick MD, Bearman PS, Blum RW ve ark. (1997) Protecting adolescents from harm. *JAMA*, 278:823-832.
- Schorling JB, Buchsbaum D (1997) Screening for alcohol and drug use. *Med Clin North Am*, 81: 845-865.
- Sutherland I, Willner P (1998) Patterns of alcohol, cigarette and illicit drug use in English adolescents. *Addiction*, 93: 1199-1208.
- Tümerdem Y, Ayhan B, Özüt H ve ark. (1986) Orta ve yüksek öğrenim gençleri ve alkol kullanımı. 22. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Bilimsel Çalışmalar, 22-27.
- Türk Psikologlar Derneği (2002) Türkiye'de Madde Kullanımı ve Bağımlılığı Araştırması-2002 yılı madde kullanımı geniş alan araştırması. Son rapor (yayınlanmamış), Aralık 2002.
- Türkcan A (1999) Türkiye'de alkol kullanımı ve bağımlılığının yaygınlığı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 10: 310-318.
- Valois RF, Dunham ACA, Jackson KL ve ark. (1999) Association between employment and substance abuse behaviors among public high school adolescents. *J Adolesc Health*, 25: 256-263.
- Wegman DH, Davis LK (1999) Protecting youth at work. *Am J Ind Med*, 36: 579-583.
- Wetzels JLL, Kremers SPJ, Vitória PD ve ark. (2003) The alcohol-tobacco relationship: a prospective study among adolescents in six European countries. *Addiction*, 98: 1755-1763.
- Windle M (2003) Alcohol use among adolescents and young adults. *Alcohol Res Health*, 27: 79-85.